

*Qənbərov Vüqar Əhliman oğlu,
dissertant,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
E-mail: vuqar.qanbarov.bbu@gmail.com
© Qənbərov V.Ə., 2022*

UOT – 338.46

SIĞORTA SEKTORUNDA AUDİTİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – sığorta şirkətlərində auditin əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək və auditin təşkilatı və nəzəri-metodoloji inkişaf xüsusiyyətlərinin verilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat işində sistemli yanaşma, məntiqi ümumiləşdirmə, analiz və s. metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – sığorta sektorunda hesabatlılığın artırılması və şəffaflaşdırılması üçün audit yoxlamasının aparılmasının zəruriliyini nəzərə alaraq, auditin təşkili və aparılmasını bütün sığorta şirkətlərində həyata keçirmək.

Tədqiqatın nəticəsi – sığortanın bazar iqtisadiyyatının ayrılmaz bir hissəsi olduğunu nəzərə alaraq, sığorta sektorunun daha da inkişaf etməsi, baş vermiş çatışmazlıqların vaxtında aradan qaldırılması üçün, audit fəaliyyətinin genişləndirilməsi və onun tətbiqi zəruridir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – sığorta sektorunda auditin tətbiqi, ondan istifadənin artırılması və inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyəti müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: sığorta, sığorta audit, sığorta fəaliyyəti, sığorta sektoru, birgə sığorta, daxili audit, xarici audit, sığorta təşkilatı.

G İ R İ Ş

Mülkiyyət mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün təsərrüfat subyektlərinin azad rəqabət və bazar təsərrüfatçılıq sistemində səmərəli fəaliyyəti ilk növbədə onların iqtisadi baxımdan səmərəli fəaliyyət göstərməsindən və eləcə də iqtisadi baxımdan sağlamlaşdırılmasından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Məhz bütün bunları əsas götürərək belə qərara gəlmək olar ki, təsərrüfat subyektlərinin, bankların sığorta şirkətlərinin və digər təsərrüfat subyektlərinin iqtisadi cəhətdən sağlamlaşdırılması məhz auditin köməyi ilə həyata keçirilir. Auditin yaranmasının tarixi əsaslarına müraciət etsək, belə qənaətə gəlmək olar ki, bəzi ölkələrdə auditin yaranma tarixi kifayət qədər fərqli xarakter daşıyır. Ümumiyyətlə, bazar iqtisadiyyatı şəraitində auditin rolu və mahiyyəti kifayət qədər geniş anlama malikdir.

Müasir şəraitdə audit bazar münasibətlərinin ən mühüm elementlərindən biri kimi çıxış edir. Bazar mexanizmi tələb və təklifə, azad rəqabətə əsaslandığından tələb və təklif qanununun təzahürlərindən biri kimi çıxış edir. Cəmiyyətdə məhsuldar qüvvələrin və istehsal münasibətlərinin inkişafı, eləcə də bu fonda istehsalın inkişaf və təmərküzləşməsi prosesi ona gətirib çıxarmışdır ki, mahiyyət etibarilə investorlar və kreditlər, eləcə də bu və ya digər səhmdar cəmiyyətləri, ayrı-ayrı firmalar öz təsərrüfat fəaliyyətinin maliyyə uçotunun aparılması ilə bağlı konkret auditorlara ehtiyacı yaranmışdır. Bu auditorlar əsas etibarilə xüsusi bilik və təcrübəyə malik olmaqla bütövlükdə təşkilata giriş azadlığına malik olmalıdırlar.

Belə qənaətə gəlmək olar ki, audit iqtisadi hadisələr haqqında obyektiv məlumatlar alınmasının və qiymətləndirilməsinin onların müəyyən yerə uyğunluq səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsinin və nəticələrinin əlaqədar istifadəçilərə çatdırılmasının sistemli prosesidir. Audit dedikdə, maliyyə hesabatlarının müstəqil şəkildə yoxlanılması və bu barədə konkret fikir ifadə olunması başa düşülür.

Tədqiqatın əsas məzmunu

İqtisadiyyatın digər sahələrindən və digər təsərrüfat subyektlərindən fərqli olaraq, sığorta sahəsində auditin inkişafı, əslində nəinki digər sahələrdə audit fəaliyyətinin inkişafından və eləcə də hətta sığorta şirkətlərinin özünün inkişafından belə əhəmiyyətli dərəcədə geri qalmaqdadır. Bu tendensiya xüsusilə postsovet məkanı ölkələrində özünü daha çox biruzə verir. Belə ki, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində bütün sahələrdə o cümlədən sığorta sahəsində auditin inkişafı ilə bağlı kifayət qədər geniş və çox sistemli fəaliyyət gerçəkləşdirilməkdədir. Prosesi səciyyələndirən ən mühüm cəhətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, artıq sığorta şirkətlərində postsənaye cəmiyyətinin təzahür formalarından, eləcə də informasiya-kommunikasiya sistemlərinin imkanlarından da geniş şəkildə istifadə edilir. Lakin postsovet məkanı ölkələrində sığorta şirkətlərinin auditinin mükəmməl şəkildə həyata keçirilməsi, onların maliyyə hesabatlarının dürüstlüyü ilə bağlı proseslər, hələ də öz həllini gözləməkdədir. Sığorta auditinin qarşısında duran ən böyük vəzifələrdən biri şirkətin maliyyə vəziyyəti, ödənişlərin səviyyəsi, sığorta ehtiyatlarının real səviyyəsi, sığorta şirkətlərində kapitalın formalaşması və eləcə də sığorta şirkətinin rentabelli fəaliyyət göstərməsi ilə bağlı bütövlükdə zəruri mövcud vəziyyəti araşdırmaqdan ibarətdir.

Sığorta auditini bütövlükdə audit fəaliyyətinin mühüm və ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Məhz bu baxımdan sığorta auditinin gerçəkləşdirilməsi ilə bağlı həm ümumi və həm də xüsusi prinsiplər mövcuddur. Sığorta auditinin gerçəkləşdirilməsinin ümumi prinsipi onunla bağlıdır ki, sığorta auditini auditin tərkib hissəsidir və audit fəaliyyətində mövcud olan qanunauyğunluqlar sığorta auditində özünü biruzə verir. Lakin bununla belə, sığorta auditinin özünəməxsus xüsusiyyətləri də mövcuddur və bu özünəməxsus xüsusiyyətlər, ilk növbədə, sığorta fəaliyyətinin mövcud və səciyyəvi cəhətlərindən irəli gəlir. Sığorta auditini sığorta şirkətlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinin, o cümlədən açıqlanan və yuxarı təşkilatlar tərəfindən təqdim edilmiş maliyyə hesabatlarının hərtərəfli ekspertizasını özündə əks etdirir [9]. Ümumiyyətlə, dünya praktikasında sığorta auditinin 2 forması təsnifləşdirilir. Sığorta auditinin 2 növünün təsnifləşdirilməsi mahiyyət etibarilə onun ümumi auditlə oxşar cəhətlərini, yəni ümumi cəhətlərini səciyyələndirir. Belə ki, sığorta auditinin birinci təsnifatı kənar audit, ikinci təsnifatı isə daxili audit hesab olunur. Kənar sığorta auditini sığorta şirkətlərinin hesabatlarının təsdiqi, qiymətli kağızların emissiyası və valyuta əməliyyatları ilə bağlı prosesi özündə əks etdirir. Daxili audit isə uçot siyasətinin seçilməsi, mühasibat uçotu, sığorta şirkətlərinin fəaliyyətinin audit hissəsi və bəzi lisenziyalaşdırma məsələsi ilə bağlı prosesləri özündə əks etdirir. Sığorta şirkətində maliyyə idarəçiliyi funksiyalarından biri maliyyə nəzarətindən ibarətdir ki, bu da sığorta biznesinin böyüməsi və keyfiyyətə yeni mərhələdə inkişafını şərtləndirən amillərdən biri hesab olunur.

Sığorta şirkətlərində audit fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı fərdi sığorta əməliyyatlarının reallaşdırılmasında səmərəlilik meyarı əsas götürülür və bu zaman səmərəliliyin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə marketinq tədqiqatları və sığorta məhsullarının yaradılması, o cümlədən lisenziyalaşdırılması ilə bağlı sənədlərin hazırlanması mühüm komponentlərdən biri hesab edilir [10].

Sığorta təşkilatlarında auditin həyata keçirilməsinin əsas məqsədi etibarlı mühasibat hesabatlarının təsdiq edilməsi əsasında sığorta təşkilatlarının maliyyə davamlılığını ödəmə qabiliyyəti haqqında müstəqil auditorların fikirlərini ümumiləşdirilmiş şəkildə ifadə edilməsindən ibarətdir. Adıçəkilən məqsədə nail olunması, ilk növbədə, auditin elmi əsaslandırılmış və kompleks metodikasının işlənilib hazırlanmasından və eyni zamanda sığorta fəaliyyətinin istiqamətləri üzrə auditorların kifayət qədər etibarlı istinadlarının əldə edilməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bunun üçün isə ən başlıca vasitə auditor sübutlarının əldə edilməsi, onların etibarlılığının təmin edilməsi, auditor proseslərinin optimal zaman kəsiyində yerinə yetirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir. Auditor prosedurlarının metodikası aşağıdakı mərhələlərini əhatə edir ki, onlara ilk növbədə planlaşdırma, işçi mərhələ və auditin yekunlaşdırılması prosesləri şamil edilir. Ümumiyyətlə, adıçəkilən kompleks yanaşma mahiyyət etibarilə audit prosedurlarının kifayət qədər asanlaşdırılmasına və audit prosesinin həyata keçirilməsi ilə bağlı xərclərin minimuma endirilməsinə də öz təsirini göstərir.

Birinci mərhələnin həyata keçirilməsi zamanı ilk növbədə auditor və audit həyata keçirən obyektin fəaliyyətinin müxtəlif aspektləri təhlil edilir. Audit nəticəsində maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti, faktlar və müxtəlif əməliyyatların nəticələri araşdırılır və bütün bunlar isə yarana bilən bu və ya digər nöqsanlı cəhətləri müəyyən etməyə imkan verir. Bu mərhələ üçün səciyyəvi cəhətlərdən biri də əslində təşkilati, hüquqi formaları və eləcə də sığorta təşkilatının mülkiyyət hüququ da nəzərə alınmaqla sığorta təşkilatının fəaliyyət xüsusiyyətlərini müəyyən etməkdən ibarətdir. Bundan əlavə, sığorta təşkilatlarının ayrı-ayrı filiallarında, şəbəkələrində təşkilati-idarəetmə strukturunun öyrənilməsi, lizinq siyasətinin təhlili, eləcə də sığorta bazarında rəqabət aparən digər sığorta təşkilatlarının mövqelərinin müəyyənləşdirilməsi, sığorta bazarının mövcud durumunun araşdırılması, sığorta təşkilatının müştəri bazasının öyrənilməsi, eləcə də sığorta təşkilatlarının ixtisaslaşma istiqamətləri ilə bağlı informasiyaların toplanması və ən nəhayət, sığorta portfelinin təhlili araşdırılır.

Sığorta auditinin ikinci mərhələsində cəmiyyətin hüquqi aspektləri, sığorta fəaliyyətinin ayrı-ayrı növlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı lisenziyaların verilməsinin mövcud vəziyyəti, müxtəlif təsis sənədlərinin mövcudluğu, eləcə də sığorta müqavilələrinin tərtibi və hüquqi baxımdan qeydiyyatdan keçirilməsinin doğruluğu öyrənilir. Auditor fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı ilk növbədə səhmdarların yığıncaqları haqqında informasiyalar, eləcə də sığorta təşkilatlarının idarəedilməsi ilə bağlı proseslər, daxili maliyyə hesabatları, daxili auditin materialları, sığorta nəzarəti ilə bağlı yoxlama aktları və vergi müfəttişliyinin aktları öyrənilir. Bu zaman sığorta portfelinin təhlili, eləcə də sığorta öhdəliklərinin və haqlarının ödənilməsinin dinamikası, yenidən sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin səmərəliliyi, sığorta təşkilatının vergi tutma bazasının və maliyyə nəticələrinin formalaşdırılmasının düzgünlüyü və bundan əlavə sığorta xidmətləri ilə bağlı maya dəyərinin hesablanması və maya dəyərinin tərkibinə daxil olan xərcləri əsaslandırılması araşdırılır.

Sığorta audit prosesi ikinci mərhələsində əsasən sığorta haqlarının daxil olması ilə bağlı proseslər araşdırılır. Audit tətbiq edilən dövrdə toplanan sığorta haqlarının dəyişməsinə təsir göstərən faktorlar araşdırılır və qiymətləndirilir. Sığorta ödəmələrinin daxil olması əslində sintetik göstərici hesab olunur və bu prosesə iqtisadi və sosial xarakterli faktorlar da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Sığorta əməliyyatlarının təhlili prosesində sığorta haqlarının daxil olmasına təsir göstərən iqtisadi faktorların araşdırılması zamanı bağlanan sığorta müqavilələrinin kəmiyyəti və eləcə də bağlanan bir müqavilənin orta ödəniş dəyəri müəyyənləşdirilir. Bağlanan müqavilələrin həcminə sığorta prosesinin əhatə dairəsi və eyni zamanda sığorta agentlərinin sayı və sığorta agentinə düşən müqavilələrinin sayı şamilidir. Müqavilə

üzrə sığorta ödənişinin formalaşdırılmasına, eyni zamanda orta sığorta məbləğinin həcmi və sığortanın konkret növləri üzrə orta tarif dərəcəsi də təsir göstərir. Sığorta əməliyyatlarına təsir göstərən sosial faktorların strukturlarında isə ilk növbədə sığortalanan əmlakın dəyəri, sığorta paketinin strukturu, əhalinin real gəlirlərinin artımı və şəxsi sığorta prosesləri əhəmiyyətli rol oynayır. Orta sığorta tarifinə təsir göstərən amillərə isə ilk növbədə əmlak sığortasının həcmində risk strukturunun dəyişməsi, şəxsi sığorta portfelinin risk və yaş strukturu təsir göstərən faktorlar sırasındadır [7].

Yerli sığorta şirkətlərinin fəaliyyət göstərməsi üçün real şərait kommersiya əməliyyatlarının vaxtında və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Sığorta təşkilatlarında bu cür təhlillərin aparılmasına obyektiv ehtiyacı onunla bağlıdır ki, bu proses, ilk növbədə yüksək sosial səmərəliliyi ilə xarakterizə edilir. Odur ki, yerli sığorta şirkətlərinin maliyyə vəziyyətinin təhlilinin həyata keçirilməsi zamanı xarici təcrübə əsasında bu prosesin yerli şəraitə uyğun şəkildə təkmilləşdirilməsi vacib məsələlərdəndir. Sığorta şirkətlərinin maliyyə vəziyyətinin təhlili ilə bağlı mövcud metodologiyanın təkmilləşdirilməsi zamanı ilk növbədə təsərrüfat subyektinin fəaliyyətinin səmərəliliyi, təsərrüfat subyektində maliyyə çatışmazlıqlarını doğuran səbəblərin müəyyən edilməsi, eləcə də sığorta şirkətlərinin fəaliyyətinin optimallaşdırılması və risklərinin minimuma endirilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Əslində sığorta şirkətlərinin maliyyə təhlillərinin və auditlərin həyata keçirilməsində də məqsəd bundan ibarətdir.

İnkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, həyat sığortasından digər sığorta növləri ilə məşğul olan sığorta şirkətlərində maliyyə araşdırmaları və audit zamanı dinamik maliyyə təhlil metodundan istifadə edilir. Adıçəkilən metodun əsasını iqtisadi riyazi metodlar təşkil edir. Maliyyə təhlilinin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri müxtəlif ssenarilər yaradaraq əsas maliyyə göstəricilərinin empirik paylama funksiyasını qurmağa imkan verən statistik stimulyasiya prosesidir. Dinamik maliyyə təhlilinin köməyiylə xarici sığorta şirkətləri mövcud maliyyə vəziyyətini təhlil edir və bu zaman mövcud olan çatışmazlıqları müəyyənləşdirir və bu sahədə effektiv qərarlar qəbul edirlər. Əslində dinamik maliyyə təhlilinin xarakterik cəhətlərindən biri kimi xüsusilə dəyişən sosial-iqtisadi şəraitə uyğun risklərin minimuma endirilməsi prosesi təmin edilir və bu zaman sığorta tariflərinin hesablanması, sığorta fəaliyyətinin optimal kombinasiyalarının müəyyən edilməsi, təkrar sığortanın istifadə edilməsi və bu zaman səmərəli investisiya strategiyalarının seçilməsi və tətbiq edilməsi ön plana çəkilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sığorta şirkətlərində maliyyə vəziyyətinin təhlili və auditlə bağlı inkişaf etmiş ölkələrdə tətbiq edilən dinamik maliyyə təhlili metodları artıq postsovet məkan ölkələrində, o cümlədən Rusiyada, Ukraynada və Belarusda da effektiv şəkildə tətbiq edilməkdədir. Dinamik maliyyə təhlili metodunda üstünlük verilən empirik metodların xarakterik cəhəti ilk növbədə risk dalğalanmalarının səviyyəsi haqqında ümumi təsəvvür əldə etməyə imkan verir və fərqlilik ssenarilər şəraitində risklər nəticəsində mümkün, ən çox ehtimal olunan itkiləri qiymətləndirmək üçün statistik məlumatlarından və real sığorta üzrə praktik təcrübənin toplanması və işlənməsindən daha çox istifadə edilir.

Etiraf edək ki, adıçəkilən modelin özünəməxsus destruktiv cəhətləri də mövcuddur. Destruktiv cəhət ondan ibarətdir ki, bu metod yalnız bir amilin təsirini neytrallaşdırmağa imkan verir, yeni daha çox risklərin, daha çox bir amil üzərində, daha çox təsəvvür edilə bilən və daha çox proqnozlaşdırıla bilən risk növü üzrə mübarizə aparmağa imkan vermir və digər risklərin müəyyənləşdirilməsində bu metodun təsiri demək olar ki, nisbətən zəifdir [8].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sığorta auditinin özünəməxsus xüsusiyyətləri mövcuddur ki, bu da ilk növbədə sığorta əməliyyatları zamanı yaranan təsərrüfat münasibətləri,

AUDIT 2022, 3 (37), səh.18-25.

AUDIT 2022, 3 (37), pp. 18-25.

hüquqi, mühasibat uçotu, vergitutma və audit sahəsində qüvvədə olan qanunvericilik və normativ hüquqi aktların özünəməxsus səciyyəvi cəhətlərə malik olması ilə bağlıdır. Bu xüsusiyyətlərə diqqət yetirdikdə ilk növbədə aşağıdakıları ön plana çəkilməsini məqsədəuyğun hesab edirik:

1. Sığortaçıların fəaliyyətinin təşkilati və normativ-hüquqi bazası. Sosial sığorta auditini zamanı təsis sənədləri, dövlət şəhadətnaməsi, qeydiyyat, sığorta fəaliyyətinin həyata keçirmək üçün lisenziya əsas götürülür. Auditin yuxarıda adı çəkilən sənədlər əsasında aşağıdakı məlumatları aşkar etməlidir ki bunlara ilk növbədə sığorta, hüquqi münasibətlərin iştirakçıları haqqında sığortanın formaları növləri üzrə nizamnamə kapitalının, o cümlədən xarici kapitalın iştirakı ilə formalaşdırılması qaydası haqqında məlumatlar öyrənilir.

2. Mühasibat uçotunun təşkili və sığorta əməliyyatlarının hesabatlarının vaxtında əks edilməsi. Sığortaçıların uçot siyasətini və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin uçotu üzrə hesablar və sığorta təşkilatları üçün tövsiyə olunan sənədlərdən istifadə qaydaları əsasında formalaşmış hesabların iş planını tutaraq həmin prosesləri qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğunluğunu araşdırmalıdır. İşin nəticələrinə əsasən, auditor aşağıdakı qənaətlərə gələ bilər:

- təsdiq olunmuş uçot siyasətinin mövcudluğu və ona riayət edilməsi qaydaları;
- sığorta, müştərək sığorta və təkrar sığorta əməliyyatlarının uçotunda əks etdirilməsinin düzgünlüyü haqqında məlumat;
- Sığorta hadisələri baş verdikdə sığorta ödənişlərinin əsaslığı və vaxtında olması, daha doğrusu əlçatanlığı;
- sığorta ödənişlərindən imtinanın əsasları haqqında araşdırmaların aparılması;
- sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılmasının düzgünlüyü barədə təsəvvür əldə edilməsi;
- əmək haqqı hesablamaları, sığorta agentləri və sığorta brokerləri üzrə hesablaşmaların aparılmasının etibarlılığı.

3. Mühasibat - maliyyə hesabatlarının və sığorta fəaliyyətinin nəzarətin həyata keçirilməsi zamanı təqdim olunan hesabatların göstəricilərin formalaşdırılması, onların nəticələrinə əsasən hesabatlarını etibarlı haqqında nəticələrin çıxarılması.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, ümumi audit planının hazırlanması zamanı təsərrüfat subyektləri haqqında ilkin məlumatlar artıq həyata keçirilmiş audit prosedurlarının nəticələrinə əsaslanır. Bu analitik prosedurların həyata keçirilməsi vasitəsilə təşkilat audit üçün əhəmiyyət kəsb edən sahələri müəyyən etməlidir. Ümumi audit proqramının həyata keçirilməsi üçün təlimat planlaşdırılan auditin addım-addım gücləndirilmiş modelidir. Sığorta şirkətləri üçün ümumi audit planı tərtib edərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- yoxlanılan obyektin fəaliyyəti;
- mühasibat uçotu və daxili nəzarət sistemi;
- risk faktorunun mövcudluğu;
- işin əlaqələndirilməsi və istiqamətləri;
- audit prosedurlarının xarakteri, vaxtı, əhatə dairəsi;
- digər hallar.

Sığorta təşkilatının auditinin ümumi planını hazırlayarkən auditin rəhbəri, bir qayda olaraq, auditin aşağıdakı əsas sahələrini müəyyən etməlidir:

- təsis sənədlərinin yoxlanılması, nizamnamə kapitalının formalaşdırılmasının tam və vaxtında aparılması, zəruri lisenziyaların olması;
- mühasibat təşkilatının və uçot siyasətinin auditini;

- əsas vəsaitlərin və qeyri-maddi aktivlərin uçotunda əks olunmasının auditi;
- ehtiyatlarının uçotunda əks olunmasının auditi;
- maliyyə qoyuluşlarının auditi;
- vəsaitlərin auditi;
- hesablaşmaların auditi, bu zaman sığorta birgə sığorta üzrə, təkrar sığorta vasitələri üzrə, komissiya üzrə audit prosesləri gerçəkləşdirilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, auditin həyata keçirilməsindən sonra yekun iş auditin maliyyə hesabatlarının ümumi qəbul edilmiş mühasibat uçotu prinsiplərinə uyğun olub-olmadığını göstərən yekun hesabatın verilməsi ilə başa çatır. Ümumiyyətlə, audit prosesinin nəticələri məhiyyət etibarilə hər bir müəssəsin, o cümlədən sığorta təşkilatının fəaliyyətində mövcud olan çatışmazlıqları aşkar etməkdən və həmin auditin nəticələrinə əsasən, bütövlükdə sığorta şirkətində maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin gəlirlə başa çatdırılması və bu prosesin daha da mükəmməl və təkmil xarakter daşması ilə bağlı təkliflərin işlənilib hazırlanması ilə sıx bağlıdır. Ümumiyyətlə, sığorta şirkətlərində maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təhlili və audit proseslərinin gerçəkləşdirilməsi bütövlükdə şirkətin rəqabət qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir və eyni zamanda şirkətin digər rəqabət qazanan təsərrüfat subyektləri ilə müqayisədə daha çox üstün cəhətlərə malik olmasına imkan verən prosesləri aşkara çıxarır. Əslində sığorta şirkətinin, demək olar ki, bütün müsbət və mənfi cəhətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Y E K U N

Nəzərə almaq lazımdır ki, sığorta fəaliyyəti dünya ölkələrinin təcrübəsində postsənaye cəmiyyətinin, daha doğrusu, xidmət sektorunun inkişafında ən önəmli məqamlardan biri rolunu oynamaqda dünya ölkələrinin təcrübəsində ən iri həcmdə dəyər yaradan sahələrdən biri hesab olunur. Bu zaman sığorta sektorunun xidmət sferası kimi fəaliyyəti ilk növbədə onunla bağlıdır ki, o, cəmiyyətdə daim xoşagəlməz və arzuolunmaz hadisələrdən irəli gələn zərərlərdən etibarlı müdafiə sistemini təşkil edir. İnkişaf etmiş ölkələrdə əhali müxtəlif mənbələrdən yarana bilən təhlükələrdən effektiv şəkildə müdafiə olunmaq məqsədi ilə könüllü şəkildə sığorta təşkilatlarına müraciət edirlər.

Sığorta təşkilatlarında auditin həyata keçirilməsinin əsas məqsədi etibarlı mühasibat hesabatlarının təsdiq edilməsi əsasında sığorta təşkilatlarının maliyyə davamlılığını ödəmə qabiliyyəti haqqında müstəqil auditorların fikirlərini ümumiləşdirilmiş şəkildə ifadə edilməsindən ibarətdir. Adıçəkilən məqsədə nail olunması, ilk növbədə auditin elmi əsaslandırılmış və kompleks metodikasının işlənilib hazırlanmasından və eyni zamanda sığorta fəaliyyətinin istiqamətləri üzrə auditorların kifayət qədər etibarlı istinadlarının əldə edilməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bunun üçün isə ən başlıca vasitə auditor sübutlarının əldə edilməsi, onların etibarlılığının təmin edilməsi, auditor proseslərinin optimal zaman kəsiyində yerinə yetirilməsi məqsəduyğun hesab edilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 16 sentyabr 1994-cü il.
2. Audit Standartları. Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası. Bakı şəhəri, 29 iyun 2018-ci il.

AUDIT 2022, 3 (37), səh.18-25.

AUDIT 2022, 3 (37), pp. 18-25.

3. "Tibbi sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 28 dekabr 2018-ci il

4. "Sığorta fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 25 dekabr 2007-ci il

5. "Daxili Audit haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2007

6. Abbasov İ.M. "Audit". Dərslik, Bakı Biznes Universiteti, Bakı, 2013, 544 s.

7. М.Э.Карпицкая "Методологические основы организации аудита страховых организаций Республики Беларусь" // Белорусский Государственный Экономический Университет, научно-практический журнал, Минск, 2010, №2, (79), 75-81 с

8. А.В.Панюков, Е.А.Тетин "Метод динамического анализа платежеспособности страховой компании"// Вестник Пермского Университета, 2010, №2, (5), с.51-62

9. <http://biblioteka.ru, codef-11-2/14.htm>

10. <http://sibaudit.krr.ru/rbtorict14.htm>

*Ганбаров Вугар Ахлиман оглы,
диссертант,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет,
E-mail: vuqar.qanbarov.bbu@gmail.com
© Ганбаров В.А., 2022*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АУДИТА В СТРАХОВОЙ СФЕРЕ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования - определить значение аудита в страховых организациях, раскрыть организационные и теоретико-методологические особенности развития аудита.

Методология исследования - в работе использовались методы системного подхода, логического обобщения, анализа и др.

Практическая значимость исследования - учитывая необходимость проведения аудита в целях повышения подотчетности и прозрачности в страховой сфере, даны практические рекомендации по организации и проведению аудита во всех страховых компаниях.

Результаты исследования - принимая во внимание, что страхование является неотъемлемой частью рыночной экономики, необходимо расширять аудиторскую деятельность и применять ее с целью своевременного устранения недостатков для дальнейшего развития страховой отрасли.

Оригинальность и научная новизна исследования - определена важность применения аудита в страховой сфере, расширения его использования и развития.

Ключевые слова: страхование, страховой аудит, страховая деятельность, страховой сектор, солидарное страхование, внутренний аудит, внешний аудит, страховая организация.

Vugar Ahliman Ganbarov,
Ph.D. Student,
Azerbaijan State University
of Economics,
E-mail: vuqar.qanbarov.bbu@gmail.com
© V.A. Ganbarov, 2022

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF AUDIT IN THE INSURANCE SPHERE

ABSTRACT

The purpose of the research - to determine the significance of audit in insurance companies, to reveal the organizational and theoretical-methodological features of the development of audit.

The methodology of the research – systematic approach, logical summarization, analysis, etc. methods were used in the research work.

The practical importance of the research – taking into account the need to conduct an audit in order to increase accountability and transparency in the insurance sector, practical recommendations for organizing and conducting audit in all insurance companies were given.

The results of the research - taking into account that insurance is an integral part of the market economy, it is necessary to expand the audit activity and apply it in order to eliminate shortcomings in a timely manner for the further development of the insurance industry.

The originality and scientific novelty of the research – the importance of applying audit in the insurance sector, increase of its usage and development has been determined.

Keywords: insurance, insurance audit, insurance activity, insurance sector, joint insurance, internal audit, external audit, insurance organization.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
04.07.2022
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
13.07.2022
Çapa qəbul olunmuşdur: 18.07.2022

Дата поступления статьи в редак-
цию: 04.07.2022
Отправлено на повторную обра-
ботку: 13.07.2022
Принято к печати: 18.07.2022

The date of the admission of the article
to the editorial office: 04.07.2022
Send for reprocessing: 13.07.2022
Accepted for publication: 18.07.2022